

दिवत्परिक्रयेणाज्यावेक्षणार्थं पत्नीं सम्पादयिष्यति स्त्री च यज्ञमानम् · मैवम् ·
 स्वामिनः परिक्रयणासम्पत्तेः · न हि या काचित्स्त्री पत्नीशब्दवाच्या · यज्ञस्वा-
 मिनी हि सा · पत्युर्नो यज्ञसंयोगऽइति पाणिनिस्मरणात् (४. १. ३३.) · एवं यज्ञ-
 मानशब्दमपि यज्ञस्वामिन्येव स्मरन्ति · तस्मात्सहैव कर्तृत्वमुभयोः । न च यज्ञे-
 त्तेत्येकत्वं विरुद्धम् · अग्नीषोमौ देवतेत्यत्र यथा व्यासक्तयोर्देवतात्वादेवतैक्यम्
 तथा दम्पत्योरेकमेव कर्तृत्वमित्यङ्गीकारात् · अनयोर्हि उद्वाहकालऽएव द्रव्य-
 साधारण्यमुक्तम् धर्मे चार्थे च कामे च नातिचरितव्येत्यनेन · अतो यस्त्यागः स
 इतरेतरसंसृष्टयोरेव दम्पत्योः न हि साधारण्यमेकेन त्यक्तुं शक्यते । ननु सा-
 धारण्यमपि धनं विभज्य पृथग्यागः सम्भवति · मैवम् · यतस्तयोर्विभागः प्रति-
 षिद्धो न भर्त्रा सह विभजेदिति · तस्मान्न विभज्य यागः । अतो द्रव्यसाधा-
 रण्यात् विभागप्रतिषेधात् धर्मे चार्थे च कामे च नातिचरितव्येति वचनात्
 पृथक्प्रयोगे प्रागुक्तवैगुण्यापत्तेश्च स्वामिभ्यां समुच्चिताभ्यामवेक्षितस्याज्यस्य कर्मा-
 ङ्गत्वाच्च न पृथक्कर्तृत्वम् किं तु सहैव । एवं च यज्ञमानविद्वत्तयैव पत्न्या अपि
 कार्यसिद्धेर्नाविद्वत्तया तस्या अधिकारभङ्गः । अत एव सूत्रकारोऽनुचरीर्वा फला-
 धिकारादितरासामिति (२०. ८. २८.) पत्न्या अपि फलं दर्शयति · श्रुतिरपि दिवि
 ज्योतिरजरमारभेतामिति · तथा च स्मृतिः (मनु ५. २५५.) नास्ति स्त्रीणां पृथग्यज्ञो
 न व्रतं नाप्युपोषणम् शुश्रूषयति भर्तारं तेन स्वर्गे महीयतऽइति १) ॥ एवं
 दम्पत्योः सहाधिकारे तुल्यफलत्वे च सिद्धऽइदं चित्यते · किं सर्वं याज्ञमानं
 पत्न्यापि कर्तव्यम् उत यावदुक्तमाशीर्ब्रह्मचर्यादिकमिति । किं प्राप्तम् · तस्या अपि
 यज्ञमानेन तुल्यत्वात्सर्वं याज्ञमानं तथापि कर्तव्यमित्येवं प्राप्ते ब्रूमः । अत्र जैमि-
 निसूत्रम् (६. १. २५.) तस्या यावदुक्तमाशीर्ब्रह्मचर्यमतुल्यत्वादिति · तस्या यावदुक्तं
 स्यात् · कुतः · अतुल्यत्वात् यज्ञमानस्तु पुमान्विद्वांश्च · पत्नी च स्त्री चाविद्या च
 । अतः क्रत्वर्थेषु यानि यज्ञमानग्रहणानि तद्यथा यज्ञमानो वेदं वध्नाति पा-
 त्राण्यासादयति शुक्रमन्वारभतऽइत्यादीनि तत्र यज्ञमानस्योपादेयत्वादिकवचनं
 विवक्षितम् · अतस्तत्र न पत्न्याः कर्तृत्वम् । एवमेव पत्न्याज्यमवेक्षते अद-

१) उपोषितं । पतिं शुश्रूषते येन तेन, Manu.